oudheid nodig die in het oude Europa vanzelfsprekend werd geacht. Een lexicon als het onderhavige is in zekere zin een testimonium van culturele paupertas. Nee, laten we het positief waarderen: er blijkt weer een publieke behoefte te bestaan aan vertrouwdheid met de klassieke erfenis, een van de weinige dingen die Europa werkelijk verbinden. Dat heeft de *Volkskrant* wel bedoeld toen dit dagblad sprak van een Renaissance van de klassieken in Nederland (15-2-91).

Ik heb het boek doorgebladerd en mijn ogen laten haken bij de afbeeldingen en bij de lemmata van figuren die iets voor mij betekenen. De auteurs hebben een bewonderenswaardige hoeveelheid informatie uit heel diverse hoeken geïntegreerd. De historische schetsen die ik gelezen heb, geven voldoende fundament om de symbolische betekenis van een figuur te begrijpen.
Ik ontdek toch een paar foutjes: de arts die Antiochos' haast fatale verliefdheid op zijn jonge stiefmoeder diagnosticeerde, heette Erasistratos, niet Erisistratos. Ontsierend is de consequent foute Engelse weergave van de grensrivier tussen Italia en Gallia als Rubicon in plaats van Rubico of eventueel Italiaans Rubicone (maar ja men ziet tegenwoordig steeds meer centurion en zelfs legion). Voor het overtrekken van deze - in feite miezerige - stroom zou Caesar Menander hebben geciteerd "kubos anerriphthoo", wat betekent "de dobbelsteen zij geworpen". De zin hiervan is dat het spel gaat beginnen en niet "dat de zaak beslist is" (p.65), zoals de Latijnse weergave "alea iacta est" suggereert (zie A. Otto, *Sprichwörter der Römer*, onder "alea"). De befaamde woorden dat de zeelieden niet bang hoefden te zijn voor het ruwe weer, omdat ze Caesar vervoerden, werden gesproken bij de overtocht van Italië naar Epirus, niet bij het nemen van de Bosporos, zoals tot twee keer toe wordt beweerd (p.67 en 72).

Als oud-historicus kan ik hier en daar wat kapittelen, maar tegenover de massa verwerkte kunsthistorische informatie sta ik met een mond vol tanden. Gelukkig toch niet helemaal: de beeldende kunst met betrekking tot Spartacus is toch rijker dan de schrijvers denken (en ook ik een paar jaar geleden meende). De beelden van Foyatier (1830) en van Vela (1847) moeten worden toegevoegd aan het Spartacuskabinet. Er staat (of is het al verdwenen?) een beeld van Spartacus in zijn "vaderland" Bulgarije en in juni 1990 brachten Russische collega's mij naar een fresco in het Spartaktheater in Leningrad. Maar akkoord: deze laatste twee produkten zijn artistiek niet belangrijk.

Dit mooi uitgevoerde boek schijnt commercieel een succes te zijn, net zoals *Van Achilleus tot Zeus*. Er is dus alle gelegenheid tot revisie van mankementjes in de opeenvolgende drukken die het werk verdient. De ingewijde verbaast zich over enkele weglatingen, maar wordt geïmponeerd door het vele dat hij niet wist. Buitenstaanders krijgen de gelegenheid toe te treden tot de kring van de kenners der klassieken. Welke historicus kan de impact van het antieke voorbeeld over het hoofd willen zien?
Anton J.L. van Hooff

## HUIZINGA

**W.E. Krul, *Historicus tegen de tijd. Opstellen over leven & werk van J.Huizinga* (Historische Uitgeverij Groningen, 1990)**

Over Huizinga is onnoemelijk veel te schrijven, ook in de recensie van een boek waarin een en ander aan de orde komt over Huizinga en zijn tijd, waar hij, getuige de titel, 'tegen' was (en dat betreft uiteraard *zijn* tijd: moderne boektitels zijn vaak meer suggestief dan exact). De lezer zal dus begrijpen, welk een zelfbeheersing de recensent in het volgende heeft betracht en wat hij allemaal ongezegd moest laten om geen hele *Kleio* in beslag te nemen.

Het eerste hoofdstuk: 'Wetenschap en geweten' behandelt het leven van Huizinga's vader, dat later in de schaduw moet hebben gestaan van de syphilitische infectie die hij in zijn jeugd had opgelopen, een nieuwtje dat door veel recensenten gretig of bijna wellustig is onthuld: kwam de deftigheid, om met Jacques de Kadt te spreken, hier even 'in het gedrang'! Welke 'sleutel' dit gegeven biedt voor een verklaring van Huizinga's latere leven en werken, blijft problematisch: zou hij zonder deze vaderlijke ellende een veel vrolijker Frans of Johan zijn geworden en in zijn duistere beeld van het 'herfsttij' der Middeleeuwen meer lichte tinten hebben verwerkt? Het is de vraag, aangezien dit beeld zeker is beïnvloed door persoonlijk leed (de dood van zijn vrouw in 1914) en door alles wat er zich in de jaren 1914-'18 in die 'Bourgondische' gebieden afspeelde; en verband dat overigens door Huizinga zelf al even sterk is verhuld als door latere commentatoren (meen ik). Merkwaardigerwijs gaat Krul in zijn behandeling van deze 'incubatietijd' van dit beroemdste boek van Huizinga uitvoerig in op een probleem dat onze historische proffen en verwante vippen omstreeks deze tijd bezighield, te weten: wat en waar te doen met 'een standbeeld voor Johan de Witt' (hoofdstuk 4); en wie ben ik om aan het belang van dit standbeeld te twijfelen?

Het 2e hoofdstuk over Huizinga's Groningse studententijd (met de mysterieuze titel 'In de beweging': welke?) en de invloeden die hij in die tijd onderging - met name van de kant van de 'Tachtigers' - is informatief zonder wezenlijk nieuwe gezichtspunten te bieden, al omschrijft Krul, precies als hij is, terecht Huizinga's ambivalente verhouding tot de Nieuwe Gidsers (vgl. pp. 75 en 140); maar daaraan leden meer van zijn tijdgenoten inclusief de Tachtigers zelf.
In het 3e hoofdstuk: 'Het leven der woorden' (jawel!) wordt veel en ook veel zinnigs gezegd over de verhouding van 'taalkunde en geschiedenis' in Huizinga's vroege wetenschap. Wat Krul in een - zeer gewenste - uitvoeriger studie of biografie van Huizinga zeker ter sprake moet (zal of zou moeten) brengen, is de door Huizinga zelf zo sterk beleefde problematiek van alle spanningen tussen woord en beeld: een van de grondpatronen van zijn 'herfsttij' (zoals men al aan de inhoudsopgave hiervan kan ontlenen).

In het 5e hoofdstuk over 'moderne beschavingsgeschiedenis, Huizinga over Amerika', had Krul, met iets meer durf, kunnen vaststellen dat juist het *historische* element in Huizinga's Amerika-beelden grotendeels ontbrak: zijn twee boeken over de VS (alias 'Amerika') zijn weergaloos knap, maar over die geschiedenis komt men hierin weinig te weten.

In een (6e) hoofdstuk over 'De taak der cultuurgeschiedenis' had Krul dieper *kunnen* ingaan op Huizinga's eindeloze - en meer verwarrende dan verhelderende - geworstel met het vraagstuk van de Renaissance. En in zijn 7e hoofdstuk over 'Nederland's beschaving' had hij *kunnen* overwegen, waarom Huizinga zich niet heeft ontwikkeld tot *de* cultuurhistoricus van deze vaderlandse cultuur, in een soort 'inhalen en voorbijstreven' van Busken Huet - en daarin is hij in zijn laatste boek over onze 17e eeuwse cultuur allerminst geslaagd (wie iets over die tijd wil weten, met name voor zijn onderwijs, kan daar-

voor beter niet Huizinga lezen, maar bijvoorbeeld Zumthor: *Het dagelijks leven in de Gouden Eeuw* en Van Deursen: *Het kopergeld van de Gouden Eeuw*).

In het laatste opstel over de controversen tussen de twee verwanten Ter Braak en Huizinga wordt m.i. te veel opgehangen aan een ironie-begrip dat mij in dit verband weinig verhelderend lijkt ('Over de grenzen van de ironie'). Maar misschien speelt Krul hier zijn Groningse entourage parten: men is in dat verre noorden dol op 'ironie', en dat houdt misschien verband met de marginale ligging. In het Rotterdam dat ik bewoon - evenals trouwens een aantal jaren Ter Braak - heeft men daar weinig weet van: met ironie krijgt met trouwens geen schip de haven uit en geen vliegtuig van de grond. Trouwens: hoeveel ironici pleegden sedert Sokrates nog zelfmoord zoals Ter Braak dit in 1940 deed? (en jammer dat hij zich niet wist te 'accomoderen'!).

Om te concluderen: deze bespreking werd een beetje vitterig, maar dit hangt ten dele samen met de geboden beknoptheid en ten dele met mijn irritatie dat het hedendaagse Nederland (inclusief zijn historici) zo gretig is met zijn recenserende bewondering (zo niet adoratie) en zo bangelijk op het punt van discussie en kritiek. Een zekere bangelijkheid of overvoorzichtigheid bespeur ik trouwens ook in dit toch in vele opzichten voortreffelijke boek van Krul; wil hij zich nog ontplooien als de grote Huizinga-biograaf, dan zal hij zich wel moeten ontworstelen aan een historiografische schoolslag in het lauwe water van onze vaderlandse behoedzaamheid. En van het pierebad overgaan naar het diepe....
Zijn documentatie is minitieus en overvloedig; des te opmerkelijke vond ik, gezien de ruime aandacht die Krul aan Huizinga's relatie tot Burckhardt heeft geschonken, dat hij in de honderden titels die zijn bibliografie sieren, mijn uitvoerige artikel over Nietzsche en Burckhardt in het *Tijdschrift voor Geschiedenis* (1953) onvermeld liet, alsmede de twee boeken die aan het werk van Burckhardt heb gewijd (maar toegegeven: in het Duits). Had mij dit niet geërgerd, dan was deze recensie, wie weet, iets vriendelijker geworden: laten we eerlijk zijn! Aan onwetendheid kan ik het, gezien Kruls documentaire precisie, niet toeschrijven; voor mijn gevoel slaat het dan ook, om een populaire uitdrukking te variëren, als krul op staart.
E.M. Janssen Perio

klio
nummer 6/91
pagina's 32 en 33

## DE VERENIGDE STATEN VAN BUITENAF BEKEKEN

**K. van Berkel e.a. (red), *Amerika in Europese ogen. Facetten van de Europese beeldvorming van het moderne Amerika* (SDU uitgeverij, 's Gravenhage 1990) 231 blz.**

De bijdrage van A. Lammers in deze bundel gaat over Den Hollander, amerikanist van het eerste uur. Deze introduceerde in 1946 het begrip 'cognitie op afstand'. Belangrijk daarbij is de rol van de beschouwer. Veel beelden van Amerika zijn volgens Den Hollander projecties van de Europese geest. Deze bundel gaat over de Amerikabeelden van Nederlanders zoals Huizinga, Abraham Kuyper, Frederik van Eeden, Menno Ter Braak en buitenlanders, zoals De Tocqueville, Baudrillard en Hannah Arendt. De nadruk ligt op de periode eind 19e eeuw tot de jaren 60 van de 20e eeuw.
Van Berkel heeft de bundel voorzien van een verhelderende inleiding die de lezer helpt om kritisch de diverse bijdragen te analyseren. Hij onderscheidt twee Amerikabeelden. Het ene beeld tekent Amerika als primitief en minder ontwikkeld dan Europa. Zo'n beeld kan positief of negatief zijn. In het eerste geval is Amerika een idylle: de Indiaan in harmonie met de natuur. De variant levert een gevaarlijk en hard Amerika op: het moordzuchtige Wilde Westen. Het andere beeld toont Amerika als ons voorland, een 'onvermijdelijke' toekomst. Ook daar weer twee varianten: ofwel een vrij en mooi modern Amerika, ofwel een rauw, cultuurloos en materialistisch Amerika.
Uiteraard hangt de keuze voor een van deze twee varianten af van de beschouwer en de tijd waarin deze over Amerika schreef. Hoe jonger het Amerikabeeld des te groter de kans dat het een negatief beeld is. Den Hollander's 'cognitie op afstand' en Van Berkel's indeling zijn, in combinatie, een zinvolle leidraad voor de bundel.

Kroes schrijft onder andere over *De la democratie en Amerique* van De Tocqueville, en zijn analyse van de spanning tussen vrijheid en gelijkheid. Verder in de bundel schrijft Kroes over Baudrillard en Dahrendorf. Naast een beschrijving van hun Amerikabeelden vraagt hij zich af in hoeverre deze beelden projecties zijn. Door een analyse van de historische achtergronden waartegen ze zijn ontstaan komt hij tot een nieuwe waardering ervan. Den Hollander zou tevreden zijn.